

Семантична характеристика на думата
като основна единица на езиковата знакова система

Иван Касабов (София)

Любую человеческую деятельность возможно рассматривать как теоретический эксперимент, практический опыт и результат пережитого. В языковом опыте человека можно выделить три разных, но связанных между собой уровня существования: уровень *теоретической формы* (архитектоника или теория знаковых возможностей), уровень *действительного существования* (праксис) и уровень социокультурных ценностей (знание или языковая компетенция). Такое разграничение основывается на трех типах опыта: экспериментально-грамматическом, практическом и знании (компетенции, языковом ноу-хау), которые соответствуют трем типам существования: теоретико-виртуальному, прагматико-действительному и семантико-реальному. С семантической точки зрения следует выявить модусы существования слова. Кроме своего *действительного* существования (в реальном высказывании), любое слово (как и любой объект) имеет свое (воображаемое, виртуальное или теоретическое) *возможное* существование и свое *реализованное* существование как социально установленный значимый и понимаемый словесный символ. Практический языковой опыт приводит к семантическому знанию, „осевшему“ в значениях слов, причем значение представляет собой понимание (в известной степени) сущности обозначаемого объекта, или внутренне-предикативную, атрибутивную *интерпретацию* слова.

It is possible to understand the human activity as theoretical experiment, as practical experience and as experiential result. In human linguistic experience it is possible to recognize three interconnected but different levels of existence: of *theoretical form* (as architectonics or theory of sign possibility), of *actual existence* (as praxis) and of *socio-cultural values* (as knowledge or language competence). It is clear that such a division is based on three types of experience: experimental-grammatical, practical and as knowledge (competence, language know-how) corresponding to three types of existence: theoretical-virtual, pragmatic-actual and semantic-real. From semantic point of view we have to outline the modes of word's being.

Besides having *actual* existence (in actual utterance), every single word (as well every single object) has its (imaginary, virtually or theoretically) *possible* existence and its *realized* exist-

tence as socially established meaningful and understandable word-symbol. Practical language experience leads to semantic knowledge, „sedimented“ in words' meanings and the meaning is understanding (in certain degree) of object's essence of the sign or internal-predicative, attributive *interpretation* of the word.

Ключови думи: езиково знание, система, знак, значение, конотация

Известната статия *Езикът и човешкият опит* (Бенвенист 1993: 67–78) още от заглавието ни предлага възможно най-широко разбиране за езика и за човешкия опит – като *речева дейност* и съответно – като (*теоретичен*) *експеримент*, *опит-практика*, *опитност-резултат*. Така езиковият човешки опит се разпределя (като в класическия тривиум) между *граматика*, *реторика* и *диалектика* или в лингво-семиотичната триядълба според трите вида знакови отношения: 1) между знаците в езиковата система – *синтактика*; 2) между знаците и тези, които ги използват – *прагматика*; 3) между знаците и това, което те означават – *семантика*. Веднага се вижда, че това деление се основава на три типа опит: експериментално-граматичен, практически и опитност като знание, компетентност, езиково *know-how*, отнасящи се до три типа действителност: теоретично-виртуална, прагматично-актуална и семантично-реална.

Интересът ни тук е насочен към семантичната реалност, езиковото знание, каквото съставят значенията на думите-символи и като типове езикови знаци, и със съответните им значимости-конотации. Адекватното постигане на тази реалност е невъзможно без съотнасянето ѝ с теоретичните възможности за словесно означаване и знаково системообразуване, които са предпоставка за прагматично-актуалното функциониране на думите в речта.

И.1. Всяко възможно говорене се актуализира чрез *казването на нещо за нещо* или *изреченската фразова предикация*, управлявана от сказуемността на деиктичния глагол-копула *съм*. Това предикативно казване придава модус на актуално съществуване на това, за което се говори като за актуална действителност. То обаче не е само прагматика и единствена същинска реалност на езика, от която евентуално се абстрахира езиковата система. Предикацията актуализира семантиката на пълнозначната дума-символ не само като я определя в едно от нейните значения при ситуативно дискурсивна или наративно определена денотация (като *тема*), а и като я *характеризира* чрез поставянето ѝ в позицията на сказуемо (*рема* – буквално 'глагол') или като сказуемо определение. Това е практическият езиков опит в изреченската предикация, който води до семантичната опитност, отложена в значенията на думите. В изречението предикацията осигурява разбирането на сказуемото като актуално съществуване на действието или състоянието на предметността на думата в подлога – именно като *актуално съществуващ, отделен, обобщен и характеризирани предмет*. Изреченската предикатна фраза (*категорема*) осигурява не само актуалността на съществуването на съставящите я думи (чрез обективизация благодарение на другите думи, с които са фразово свързани), а и на информацията, предавана чрез последователното съгласувано съчетаване на думите в определен словоред.

I.2. В по-разширения, но по-прецизиращ смисъл на термина предикацията не е само от изреченски тип. Предикацията в езика не действа само явно – в изречението, но и имплицитно – в артикулациите на словесното означаване, като вътрешна предикация (известна също като *категорема*), в неявен вид – в думата като *атрибуция*. Неявното („естествено“) приписване на същностно качество (категоризиращ отличителен признак) на едно отделно нещо или атрибуцията е „естествено“ езиково-(до)логическо действие за характеризация на назовавания предмет като база за неговата категоризация и означаващото му подвеждане под дадена лексико-граматична категория (клас думи или част на речта). Ролята на атрибуцията е фундаментална за конституирането на думата-знак, доколкото приписването *категориално същностно качество* оформя цялостно думата в нейното знаково (символно) единство. Така (по принципа на знака) означаващото е знак на означаемата предметност, но и така означаваният назован предмет се схваща не само като знак на всички предмети от същия клас, а и на себе си или на своята същност (по принципа на *автонимията*¹). От актуално остензивен единичен знак (*token*) той се превръща в реално съществуващ категоризиран знак-тип (*type*) на всички предмети от класа, които същностно се отъждествяват с него в неговото име-название. По такъв начин първичната (неявна) атрибуция се оказва вътрешно, смислово-знаково, езиково-номинативно (означаващо) предициране, проявяващо се актуално и конкретно в отделните изреченски изказвания в речта, но е управлявано от предметната същност в предметната индивидуална цялост, разбирана като значение на думата, и изразявано като символ. Значението е и разбиране (в известна степен) на предметната същност на знака, което ще рече – вътрешно-предикативна или атрибутивна *интерпретация*.

I.3. Както се изясни до тук, ролята на артикулационната атрибуция е фундаментална за конституирането на думата-знак, но думата преди всичко се основава на *специфично образно качество – етимонен мотив* за оформянето и на означаемия предметен образ и на означаващия фонологичен комплекс в знаковото (символично) единство на цялостната дума. Именно поради това, преди още да се разглежда като категоризиращо (лексико-граматично) качество, на такъв тип качество трябва да се отдаде необходимото внимание не само като на артикулационен категоризиращ и различаващ (спрямо останалите думи в езика) характерен признак, но и като на *етимонно* образно качество, залегнало като номинационно-означаващ обединяващ *мотив* и смислова база за конституирането на предметната (*иконична*) образност на общото значение на всяка морфо-фонологично артикулирана коренна дума-име.

Така се обяснява сложно преплетеното тройно семантично членение в езика: 1) артикулацията на етимонното качество като словесно-знаков мотив за коренното означаване; 2) категоризиращата (категорематична) артикулация, при която думата се класифицира (родово) въз основа на атрибуирания категориален признак, докато етимонното качество е в ролята на диференциален (видов) отличителен

лен признак; 3) предициращата (категорематична) артикулация се състои в друго фундаментално различаване – между дадена дума като тематичен (индексално-деиктичен) номинатор-подлог и същата дума като рематичен (предметно-иконично) определен квалификатор-сказуемо или сказуемо определение. Взаимодействието между тези три типа артикулации позволява разглеждането на думата в езика като *символ* – единство и от означаваща етимонно-формална артикулация, и от атрибутивна вътрешнословна лексико-граматично-семантична класификационна артикулация, и от предикативно субектно-обектно (тематично-рематично) номинационно-семантизиращо членение.

Тук се говори за сложно преплитане, тъй като тези три типа словесни артикулации може да се разглеждат и от гледна точка на коренното означаване, както и от гледна точка на предикацията. Първичната означаваща двойна артикулация (на същностен образен признак и акустичен образ), обединени в корена на думата, е символна знакова *възможност* за формиране на предметния образ в думата и за нейната лексико-граматична категоризацията в езика. Фразово-изреченската предикация представлява *актуална* разгърната артикулация на субектно-обектното отношение в думата – едновременно и като номинатор (тема), и като неин качествено определящ предикат (рема). От позицията на предикацията пък, в коренното означаване неявно се предицира определено смислово съдържание на даден звуков комплекс, а в категорематичната артикулация също неявно се предицира (атрибуира) определен лексико-граматичен категориален признак на дадена дума според съответното ѝ предметно-образно значение.

I.4. Остава да се разгледа и четвъртата специфична езикова функция – деривацията. За езикова деривация обикновено се говори в словообразуването (във връзка с т. нар. деривационни (за разлика от релационните) афикси, чрез които, в комбинация с даден корен-основа, се образуват нови думи в езика, но деривацията е и широко разпространено във всеки език средство за образуване на нови значения на всяка една дума. Особено важна е ролята на *тронуме* в семантичната деривация. Общозвестен семантичен принцип (наред с т. нар. разширяване и стесняване на значенията) е преносимостта на значенията чрез основните тропи като метонимия, синекдоха (и катахреза), обединени от метафората, а всички те (заедно с усложнената, персонифицираща метафора – алегорията) са обединени от символа. Ясно е, че деривацията е основен принцип за образуване на думи на базата на вече съществуващи в езика основни, граматично прости, коренни думи и за развойно образуване на значения.

Очевидна е връзката и взаимодействието на лексико-граматичната деривация със словесната артикулация. Артикулацията се нуждае от деривационни формални средства за прекатегоризацията на съществителни имена в прилагателни, глаголи и наречия и обратно, както и деривацията не е възможна без (ономастично) базовите думи, от които да образува производни думи. Същото се отнася и до семантичната деривация, при която без формални словообразователни средства (афикси) се развиват различни значения на базата на основното значение на формално една и съща дума. Не е трудно да се забележи, че деривацията е невъзможна без артикулацията, така както и артикулацията е невъзможна без коренното означаване. Деривацията е тясно свързана и с реализацията на

¹ За термина и за обяснение на принципа на такова авто-означаване вж. Касабов 2006: 80 и пример на 108–109.

ъгълника. Горният триъгълник между атрибуцията, предикацията и името-символ (в центъра) изразява единството на категоризацията и рематизацията, т. е. категорематизацията – и вътрешнословна, и между думата-тема и думата-рема в изречението. Десният триъгълник между предикацията, деривацията и името е този на лексикализацията и изразява единния принцип на темо-ремната връзка и в изреченската предикация, и в словообразуването, както е в простите примери с думи като *рибар*, където на тематичното актантно значение на афикса-тема *-ар* се предиктира значението на корена-рема *риб-*. Също така и на вторичното означение на думата *крак* (на *маса*) (като вторична тема) тропеично се предиктира основното значение на думата (като рема). По този начин, както и чрез редовното им предикативно изреченско свързване, думите (в случая *рибар*) и значенията (в случая *'крак (на маса)'*) се лексикализират в езика, т. е. добиват общностно-езиково признание в речника на езика и употреба в речта.

Долният триъгълник се образува между коренното означаване, деривацията и името, и това е триъгълникът на тропеизацията. Известни са множество примери (като този с *крак*) за образното единство като семантичен принцип на тропите за образуване на образни значения, както и за необходимия за образуването на всеки словесен корен етимонен образ. Левият триъгълник на мотивацията е образуван от единния принцип в основата на отношенията между коренното означаване, артикулационната атрибуция и името. Спорният въпрос за семантичната мотивация няма как да бъде избегнат, доколкото и коренното означаване се основава на качествен етимонен семантичен признак, както и артикулацията се основава на категоризиращ семантичен признак. Тези два семантични признака се явяват означаващи мотиви за характеризиращото индивидуално значение на думата, докато, от гледната точка на значението, формообразуването на названието-име изглежда арбитрално. Това е така, тъй като (по принципа на синекдохата) характерно емблематично качество, като същностен признак на етимонния образ, от общ мотив се артикулира в отделни обобщени словесни субстанциални същностно-предметни значения (на думи субстантиви, съществителни) и в техни предикативни значения – прояви-действия (на глаголи) или абстрактни качества – квалификатори (на прилагателни).

Отношенията в левия триъгълник се характеризират като селективни и категоризиращи или парадигматични, докато функционалните отношения в десния триъгълник са предимно комбинаторни и пропозиционално-падежни или синтагматични. Горният триъгълник е изразител на аналитичната предметна признаковост, т. е. на езиковата аналитична функция на атрибуцията (категорематизация), а долният триъгълник изразява синтетичната предметна образност или знаково-синтезиращата езикова функция на означаването.

От тази схема ясно проличава и взаимовръзката на основните дялове на науката за езика в единната перспектива на името-знак – граматика (морфология и синтаксис – горен триъгълник) и лексикална семантика (семасиология), включваща: ономасиология (в левия триъгълник), лексикология (с фразеология и словообразуване – десен триъгълник) и стилистика (с реторика и поетика в долния триъгълник). По този начин думата-име не само се оказва в пресечната точка, в центъра на всички функционални езикови отношения, не само съсредо-

точава всички тези отношения в знаковото им единство като дума-символ в езика, но и ги изразява. А всяко езиково изразяване на името е мисловно представяне на синтетични образни цялости чрез анализ на техните съставлящи, както и всяко езиково възприемане е предметно-образен синтез на аналитично представени предметни признаци. Така „езиковият звук, излизащ с дъха от устата като експресия и връщащ се обратно в ухото като импресия, обективира субектното и субективира обектното“ във всеки речев акт и в този смисъл езикът е преди всичко дейност (*енергея*, а не *ергон* – по Хумболт), но осмисленото в име звучене постоянно извършва посоченото двойно представящо мисловно преобразуване и наистина е *органон* на мисълта. Казаното до тук изисква специално да се изтъкне фундаменталният функционален принцип на езика като цяло – двойно преобразуващото представяне (репрезентацията) на симултанния пространствен цялостен образ на представата-идея в звуковото ѝ последователно-времево свързано представяне на нейните съставлящи чрез словесни знаци (при говорещия) и обратно (при слушащия)⁴. Такова преобразуване изисква (като необходими и достатъчни) обединените средства на разгледаните четири основни функционални аспекта на езика – коренното означаване с предикацията и деривацията с атрибуцията.

За по-пълното изясняване на същността на думата-символ именно като всеобщ изразител на всички функционални езикови отношения си заслужава да се приведе и следното знаменателното обобщение по този въпрос: „Да говорим или да пишем, това не значи да казваме или да изразяваме нещата, нито пък да си играем с езика, а да поемем пътя към суверенния акт на именуването, да тръгнем през езика и да вървим към мястото, където нещата и думите се свързват в своята обща същност, която позволява да им бъде дадено име“ (Фуко 1992: 183) (име, „представящо някаква представа“, същностно обща и за думите, и за нещата). Поради това и едновременно с това езикът е и основната културна „институция“ във всяко общество. Всяко име е общностно възприето и утвърдено като символ не само с определено етнически споделяно значение, но и с непреходна (*вечна*) културна стойност с индивидуална личностна, с обща социална и (като книжовен) с особена цивилизационна ценност.

⁴ Този принцип е бил ясен за античната реторика, специално е обосноваван от *Логиката* и *Общата граматика* на Пор Роял повтарян в различни аспекти и от Хердер и Хумболт, и от Якобсон, но често забравян, за да се наложи да бъде настоятелно припомнен и от Фуко. Този принцип е в основата и на античното противопоставяне между име (онома) и предикативна дефиниция (логос) при Платон и Аристотел и по-късно често е смесван с подобното логическо противопоставяне между понятие и дефиниция. Същият принцип е и в основата и на периодично изтъкваната през вековете фундаментална разлика между словесното изкуство (поезията) и изобразителните изкуства, обоснована още от видния оратор от епохата на Елинизма Дион Златоуст (в *Олимпийска реч*) и затвърдена от Лесинг (в *Лаокоон*).

II.1. Принципно различен аспект (но също заложен в езика) е разбирането на думата именно като символ – свързан с всички думи-символи в езика – и в плана на акустичен израз, и в плана на съдържание, и в плана на мотивационното словообразуване в резултат на всички актове на неговата интерпретация. Не е достатъчно семантиката на думата-символ да се разглежда само като изреченско-синтактично обусловена, а трябва да се схваща преди всичко като предикатно образувана и утвърждавана. Предикацията, като синтактично-семантична категория, осигурява логико-граматичните или пропозиционално-изреченски условия за всяко езиково изразяване чрез *казването на нещо за нещо* в копулативно-субектно-обектно изреченско свързване. Чрез универсалната за всички езици форма на изреченската фраза предикацията е многократно и постоянно утвърждавана актуално в универсалните за всички хора дискурсивни изказвания (в речеве, диалогични актове), които неизбежно изразяват и отношение (мнение) за казаното в различни наклонения и модалности в универсалните за всички култури разнообразни разкази-наративи⁵. Всяка пълнозначна дума се актуализира в копулативна предикация в рамката на изреченска пропозиция и едновременно с това се утвърждава като изказване-репрезентация в определена (реална, възможна или необходима) модалност в различни модуси на копулативно свързване чрез наклоненията и модалните глаголи (като модификатори на глагола-връзка *съм*). Предикацията е пропозиционална (срв. семантичната мотивация на руския термин за *изречение* – *предложение*) рамка на всяко 'полагане, приемано допускане' (нем. *Satz*), но и 'мнение, решение' (англ. *sentence*), 'израз' (*expression*), изричане, казване, обявяване или лат. предикация-изказване и твърдение от стгр. *категорема*. Така всяко свързване на субекта с обекта в изречение чрез глагола-копула *съм* им придава актуално съществуване, както и актуалност на приписваните в предикацията действия, състояния и качества на субекта. Но освен че субектът и обектът се интерпретират като актуално свързани, субектът не остава само с актантния си денотативен смисъл като *тема*, но чрез сказуемото вече е и качествено или сигнификативно определен като *рема*. Срв. напр. тавтологичното изречение с два варианта на една и съща дума в ролята ѝ на подлог и на сказуемо: *Човекът е ('истински или в най-голяма степен, същински') човек, когато (е на път)*, където *човекът* е темата или това (в случая генерично), което стои за определяне в лявата част или в словника на тълковните речници, а *е човек* е ремата или в ролята на определяното в тълкуванието значение на съответната дума в дясната страна на речника. Така най-ясно може да бъде разбрана същността на комбинирано-взаимоопределящата се, системно-обосноваваща се семантика на реалната пълнозначна дума като *символ* – сред и във взаимовръзка с другите думи-символи в системата на езика.

⁵ За йерархичния характер на тези универсалности според нивата на езика с необходимото обосноваване вж. глава I в *Теорията за минималния език* в Касабов (2006: 26–31).

Всяко изказване само по себе си е акт на изявително-асертивно изразяване на *твърдение* от страна на говорещия; насочено към слушащия, в което глаголт-сказуемо или името-рема в съставно сказуемо се *утвърждават* като актуално съществуващи и с определени качества, организират се наративно в разказите и придобиват не само актуално, но и реално *съществуване*; сравни и тридълбата на знак-рема, знак-дицент и знак-аргумент по отношение на интерпретантата-значение у Пърс (1992–1998). Евантуалните потвърдителни изречения от страна на слушащите в отговор на твърденията в тези изреченски изказвания в многобройните диалози създават (съответни) *убедителни съждения* у говорещия с мнението му и за актуалното съществуване на казаните от него думи за нещата като актуално свързани в изречението, и с актуалните им предметни качества като значения на казаните думи. Повторенията на наративите от разказвачите създават убеждение не само в актуалното съществуване на връзките между думите и техните предметни значения, но и ги превръщат в убеждаващи съждения и за реалното им съществуване. Постига се дори и убеденост в реалното съществуване на назоваваните с тези думи неща като предмети със съответните връзки между тях. По този начин се постига разбиране на думите в езика не само като за актуално означаващи пълнозначни думи-символи с предметни значения, но и като общностно споделени мнения, основани на безбройни повтарящи се (ентимемно) „аргументирани“ разбирания-убеждения (*doxa*) за тези символи като за *реални* пълноценни думи-знаци на нещата-предмети. Тази реалност на думите като знаци се основава на многократно повтаряните актуални (синтагматични) свързвания на думите помежду им, както и на думите с означаваните от тях предмети.

II.2. Многобройните повтарящи се речево-езикови употреби на дадени думи за даден тип предмети и за определени конкретни предмети от този тип водят до убеждаващо умозаклучение за закономерността на значенията на думите и техните означения по пътя на *индукцията*. Способността за закономерното означаване на даден тип предмети с определена дума и правилното денотиране на конкретните предмети от този тип чрез тази дума (при всяко изказване) осигурява такова убеждаващо умозаклучение от *дедуктивен* тип. Най-често обаче такива убеждаващи умозаклучения се постигат интуитивно чрез асоциативните (парадигматичните) отношения между пълноценните думи-знаци по принципа на *емблематични* (по принципа на *синекдохата*) примери или предимно реторични *тропи*. До такива убеждения се достига в резултат на вероятностни умозаклучения (чрез реторическата аргументативна фигура на *ентимемата*) от възможно-вероятностни предпоставки (премиси), установени като общоприети мнения, т. е. като *хипотетични* (*абдуктивни* по Пърс) *умозаклучения*. Такова убеждаване се установява чрез взаимодействиещото влияние на многократно повтарящите се реторични индуктивни, дедуктивни и хипотетични аргументативни интерпретации. Те са допълвани от *общностните функционални конотации* и от несъзнаваните, интуитивни културни и персонални предпочитания (на „езиковото чувство и вкус“), които заедно с *мотивите за емоционално-оценъчните конотации*, установяват споделяни общностни мнения (*doxa*). Такива мнения са в ролята на *правдоподобно знание* за предметната същност или значението на

всяка дума с тенденция за бъдещо *познание на истината (идеята)* за същността на думата-символ, а чрез нея – и за предмета, който тя означава.

II.3. Убеждението в разбирането на значенията на думите се установява имплицитно в конотациите им и експлицитно се изразява сентенционнно в идиоматиката-фразеология. Многобройни са опитите за определение на термина *конотация*. Обикновено се смята, че това е допълнително *съ-значение* на думите, нещо като едва доловим, но трудно определим ореол около значението или допълнителен, асоциативен семантичен признак. По-скоро обаче конотацията е вътрешен център, ядро и „душа“ или *мотив* на значението на думата, от чиито еманации се образува аурата около думата и чрез който се създава убеждение в разбирането ѝ. Всъщност още отдавна (от Дж. Ст. Мил) е изказано едно от най-адекватните твърдения, че конотацията се проявява когато „*чрез един от признаците (атрибути) на дадено понятие, разглеждано от гледна точка на неговото разбиране, се разкрива съдържанието на понятието в неговата цялост*“ (Греймас, Курте 1979: 62–64).

От позицията на семантиката, конотативно е такова означаване, при което чрез един (емблематичен) семантичен признак (сема) може заместващо да се представи цялото значение (семема) на думата-семантема (т. е. конотацията действа метонимично, а още по-точно – като *синекдоха*). Така конотацията се оказва от ранга на системата от ценности – езикови значимости (*valeurs*). Тези ценности не са само значимости като диференциални семантични признаци, а ценностни значимости (или резултати от *оценки* в разбирането на значението на думата *значимости*), т. е. *значимости на значенията* или на *значимостите*.

Ако критерий за различаване на значимостта е типът конотация, то тя може да се базира на *иконично-образен признак* в сравнение или като епитет, както е при *тропите*: метафора, метонимия, алегория и др. Така, по принципа на синекдохата, ако нещо е с *покрив*, то е *подслон*, ако е назовано с думата-символ *стриха*, то интерпретационно се разбира и като *къща* (в основната ѝ функция от езиково-семантична перспектива), а ако е *огнище*, се разбира и като *дом* (в същностния му обединително-ограничителен смисъл). Ако конотациите са основани на *индексално-денотативен* (с оценяващо отношение към предмета, означаван от думата) допълнителен признак, то те са социални и се реализират в жаргонизмите и в *социолектната лексика*. Ако конотациите имат за основание *символно-културни оценки* и *емоционални персонални предпочитания* на фундаментални модални основания, но често оставащи неосъзнати, като напр. еуфорични или дисфорични (на удоволствието или на неудоволствието), то те са от символичен тип и се реализират в *експресивната лексика*.

Опит за цялостно представяне на типологията на описаните до тук възможни *конотации* (3. Значимост на значимостите) със съответстващите им типове *значения* (2. Съществуване на значимостите) и предметно-словесни *знакови типове* (1. Форми на значимостите) е следната схема-матрица:

ЗНАЧИМОСТ (Ценност)	1. Форма на значимостта <u>Знак-тип</u> – Тип знакова форма	2. Съществуване на значимостта <u>Знак-символ</u> – Значение	3. Значимост на зна- чимост <u>Знак-аргумент</u> – Ко- нотация- разбиране
Символни функ- ции <i>Автоними:</i> <i>Noten-omen</i> (сакрално ↔ профанно)	<u>Предметен тип</u> на магичес- ки, мистични предубеждения представи: <i>тотем</i> <i>мана,</i> <i>фетиш,</i> <i>идол</i> <i>табу</i> <i>евфемизми</i> <i>заклинания</i> <i>етно-названия</i> <i>лични имена</i> <u>прототип</u>	Иконично-символни, <u>Образно-метафо- рични значения</u>	<i>Реторично-иновативно</i> изразяване – пародийно инвертирани и транс- формирани знаци – <i>Тропи и фигури</i> – <i>ирон- ия,</i> (<i>архаизация, неоло- гизация</i>)
<i>Хетероними:</i> (<i>синоними, омо- ними, автоними,</i> <i>собствени</i> ↔ <i>на- рицат.</i>)	<u>Предметен тип</u> , личност- име като социална емблема за групи хора: <i>търговски</i> <i>марки,</i> <i>атрибути,</i> <i>реликви,</i> <i>герои</i> <i>жаргон,</i> <i>арготизми,</i> <i>социопрякори,</i> <i>псевдоними,</i> <i>звезди епоними,</i> <i>калки</i> <u>стереотип</u>	Словесна идея като системно-асоциативна атрибутивно-иденти- фикационна връзка между словесен предметен образ и на- зован предметен тип – <u>Предметно значение</u> – в полисемични от- ношения	<i>Стилистично-синони- мични различавания</i> – по използване на редки и престижни езикови (социолектни) ресурси според статуса и стила на живот – <u>функцио- нални регистри</u> <u>Общностни конотации</u>
СОЦИО-КУЛ- ТУРНИ ФУНК- ЦИИ НА ЗНАКА: <u>ЗНА- НИЕ</u> (Социални, ин- ституционални и индивидуални регулации) <u>Па- роними:</u> (<i>деминутиви,</i> <i>аугментативи,</i> <i>екзотизми, по- етизми</i>)	<u>Индивидуално-оценъчни</u> <u>предметно-типови</u> <u>транс-формации</u> с въздействие върху чувствата на хора и групи: <i>жертва,</i> <i>дар</i> <i>анаграми,</i> <i>акроними</i> <i>каламбури,</i> <i>емоцион.-експрес.</i> <i>словообразователни</i> <i>варианти</i> – <u>архетип</u>	Словесна преносно- предметно-значе- нийна вторична кул- турна символизация – <u>Алегорично-персони- фициращи значения</u>	<i>Индивидуално-стили- стични културни и пер- сонални предпочитания</i> на модални и несъзна- вани основания от типа „езиково чувство и вкус“ – <i>Енантисемни</i> и <i>па- ронимично-атракцион- ни мотиви</i> – <i>Емоционално-оценъ- чни конотации</i>

В тази схема лингвистичните съответствия на прототипа са *коренните думи* и *автонимите*, на архетипа – запазените или етимологично реконструирани *словесни пра-форми* и *паронимите*, а на стереотипа – лексикализираните (социално утвърдени) различни по форма, но с „еднакви“ значения думи и различните по значение, но „еднакви“ по форма *думи-хетероними*.

Образните оценъчни и емоционално-експресивни конотации, както и образната признакова мотивация (вътрешна форма) на почти всяка от основните думи-символи в езика имат и дублиращо действащ експлицитен израз в особен вид устойчиви, възпроизводими фразови единства, известни като идиоми и фразеологизми (от сентенции до игрословици-каламбури). Следните няколко популярни примера: *Виж му акъла, па му крой капа, Коприва яде, коприва носи* или *Разположил се като пет пари в кесия* ясно показват мотивираността на всяка от съставлящите думи чрез общия им идиоматичен образ.

Така се обосновава и необходимостта на взаимовръзката между реторично-стилистичните значимости с образните значения и фразеологията в системното единство на лексикалната семантика (семасиология). И вече се изяснява защо несвързаните традиционни дялове на лексикологията: именуване (ономасиология) с етимология (знакообразуване), значение и словообразуване, произход и стилистична стратификация (и сфера на употреба) на лексиката, както и лексикално-семантичните отношения (антонимия и синонимия, омонимия и паронимия), заедно с раздела фразеология, образуват системна цялост и как тази езикова цялост е организирана около семантиката на думата-символ – основна единица на езика.

Библиография

- Бенвенист 1993: Е. Бенвенист. Езикът и човешкият опит. – В: *Езикът и човекът*. София: Наука и изкуство, 1993 [български превод]. [E. Benveniste. 1974, *Le langage et l'expérience humaine*. – In: *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard. Vol. 1, 1966; Vol. 2, 1974.]
- Греймас, Курте 1979: А. Greimas, J. Courtés. *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage (Article Connotation)*. Paris: Hachette, 1979.
- Касабов 2006: Ив. Касабов. *Граматика на семантиката*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2006.
- Пърс 1992–1998: Ch. S. Peirce. *The Essential Peirce*. Vol. 1–2. Bloomington: Indiana University Press, 1992–1998.
- Фуко 1992: М. Фуко. *Думите и нещата*. София: Наука и изкуство, 1992 [български превод]. [M. Foucault. *Les mots et les choses*. Paris: Gallimard, 1966.]

e-mail: ivankasabov@yahoo.com